

प्रज्ञा

वर्ष पहिले | अंक तिसरा | डिसेंबर 2024

डॉ. आंबेडकर कला व वाणिज्य
महाविद्यालय येरवडा, पुणे चे वार्तापत्र

अध्यक्ष : श्री. आनंदराज आंबेडकर | उपाध्यक्ष : डॉ. दत्ता देशकर | सचिव : श्री. संजीव बोधनकर | प्राचार्य : डॉ. गौतम बनसोडे | संपादक : प्रा. सचिन गुळीग

संपादक मंडळ : डॉ. अनिल घोलप, प्रा. सुवर्णा कांबळे | विद्यार्थी प्रतिनिधी : स्नेहल कांबळे, रतन शिंदे

संपादकीय

मानसशास्त्रात, तणाव ही भावनात्मक ताण आणि दबावाची भावना आहे. ताण हा मानसिक आणि मानसिक अस्वस्थतेचा एक प्रकार आहे. थोडासा ताण फायदेशीर ठरू शकतो, कारण त्यामुळे खेळाची कामगिरी, प्रेरणा आणि वातावरणाची प्रतिक्रिया सुधारू शकते. तथापि, अत्याधिक तणावामुळे स्ट्रोक, हृदयविकाराचा झटका, अल्सर आणि नैराश्यासारख्या मानसिक आजारांचा धोका वाढू शकतो आणि आधीच अस्तित्वात असलेली परिस्थिती देखील वाढू शकते. मानसिक ताण हा बाह्य आणि वातावरणाशी संबंधित असू शकतो, परंतु अंतर्गत धारणांमुळे देखील होऊ शकतो ज्यामुळे एखाद्या व्यक्तीला चिंता किंवा परिस्थितीच्या आसपासच्या इतर नकारात्मक भावनांचा अनुभव येतो, जसे की दबाव, अस्वस्थता, इ.

तणावाची कारणे: ताणतणावांची तटस्थता, ताण हा एक विशिष्ट नसलेला प्रतिसाद आहे. ते तटस्थ आहे आणि जे बदलते ते प्रतिसादाचे प्रमाण आहे. हे सर्व व्यक्तीच्या संदर्भाविषयी आहे आणि ते परिस्थिती कशी ओळखतात. हॅन्स सेलीने तणावाची व्याख्या "शरीरावरील कोणत्याही मागणीचा गैर-विशिष्ट (म्हणजे सामान्य) परिणाम, मानसिक किंवा शारीरिक प्रभाव असू शकतो." यात शारीरिक मागणी म्हणून तणावाची वैद्यकीय व्याख्या आणि मानसिक मागणी म्हणून तणावाची बोलचाल व्याख्या समाविष्ट आहे. ताणतणाव हा मूळतः तटस्थ असतो याचा अर्थ समान ताणतणाव एकतर त्रास किंवा युरेस होऊ शकतो. हे वैयक्तिक फरक आणि प्रतिसाद आहेत जे एकतर त्रास देतात किंवा युरेस देतात.

तणावाचे प्रकार, ताणतणाव म्हणजे कोणतीही घटना, अनुभव किंवा पर्यावरणीय उत्तेजना ज्यामुळे एखाद्या व्यक्तीमध्ये तणाव निर्माण होतो. या घटना किंवा अनुभव व्यक्तीला धोका किंवा आव्हाने समजले जातात आणि ते शारीरिक किंवा मानसिक असू शकतात. संशोधकांना असे आढळून आले आहे की तणावामुळे व्यक्तींना हृदयविकार आणि चिंता यासह शारीरिक आणि मानसिक दोन्ही समस्यांचा सामना करावा लागतो. ताणतणावांमुळे एखाद्या व्यक्तीच्या आरोग्यावर परिणाम होण्याची शक्यता असते जेव्हा ते "तीव्र, अत्यंत व्यत्यय आणणारे किंवा अनियंत्रित समजले जातात". मानसशास्त्रात, संशोधक सामान्यतः विविध प्रकारच्या ताणतणावांचे चार श्रेणींमध्ये वर्गीकरण करतात: 1) संकट/आपत्ती, 2) जीवनातील प्रमुख घटना, 3) दैनंदिन त्रास/मायक्रोस्ट्रेसर्स आणि 4) वातावरणीय ताण.

जीवनातील प्रमुख घटना, जीवनातील प्रमुख घटनांच्या सामान्य उदाहरणांमध्ये हे समाविष्ट आहे: लग्न, महाविद्यालयात जाणे, एखाद्या प्रिय व्यक्तीचा मृत्यू, मुलाचा जन्म, घटस्फोट, इ. या घटना, सकारात्मक किंवा नकारात्मक, अनिश्चितता आणि भीतीची भावना निर्माण करू शकतात. शेवटी तणाव निर्माण होईल. उदाहरणार्थ, हायस्कूल ते युनिव्हर्सिटीच्या संक्रमणादरम्यान संशोधनात तणावाचे प्रमाण वाढल्याचे आढळून आले आहे, महाविद्यालयातील नवखे विद्यार्थी अंतिम वर्षांच्या विद्यार्थ्यांच्या तुलनेत सुमारे दोनपट जास्त तणावग्रस्त असतात. संशोधनात असे आढळून आले आहे की जीवनातील प्रमुख घटना त्यांच्या दुर्मिळ घटनांमुळे तणावाचे प्रमुख कारण असण्याची शक्यता काही प्रमाणात कमी असते. घटना घडल्यापासूनचा कालावधी आणि ती सकारात्मक किंवा नकारात्मक घटना आहे की नाही हे कारणामुळे तणाव निर्माण होतो की नाही आणि त्यामुळे किती ताण येतो. संशोधकांना असे आढळून आले आहे की मागील महिन्यात घडलेल्या घटनांचा संबंध सामान्यतः तणाव किंवा आजाराशी नसतो, तर काही महिन्यांपूर्वी घडलेल्या क्रॉनिक घटनांचा संबंध तणाव आणि आजाराशी असतो आणि व्यक्तिमत्व बदल. याव्यतिरिक्त, सकारात्मक जीवनातील घटनांचा संबंध सामान्यतः तणावाशी जोडला जात नाही - आणि तसे असल्यास, सामान्यतः फक्त क्षुल्लक तणाव - तर नकारात्मक जीवनातील घटनांचा संबंध तणाव आणि त्यासोबत येण्याच्या आरोग्य समस्यांशी जोडला जाऊ शकतो. तथापि, सकारात्मक अनुभव आणि सकारात्मक जीवनातील बदल न्युरोटिझममध्ये घट होण्याचा अंदाज लावू शकतात.

तणावाचे परिणाम पुढील मुख्य श्रेणींमधून होतात, वातावरणीय ताण, हे जागतिक (वैयक्तिक विरुद्ध) निम्न-दर्जाचे ताण आहेत जे पार्श्वभूमी वातावरणाचा एक भाग आहेत. त्यांची व्याख्या "तीव्र, नकारात्मकरित्या मूल्यवान, अत्यावश्यक, शारीरिकदृष्ट्या लक्षात येण्याजोगी आणि बदलण्यासाठी व्यक्तींच्या प्रयत्नांना अडथळे आणणारे" अशी ताणतणाव म्हणून केली जाते. वातावरणातील तणावाची विशिष्ट उदाहरणे म्हणजे प्रदूषण, आवाज, गर्दी आणि रहदारी. इतर तीन प्रकारच्या तणावाच्या विपरीत, सभोवतालचे ताणतणाव जाणीवपूर्वक जागरूकता न ठेवता तणावावर नकारात्मक परिणाम करू शकतात.

संपादक :
प्रा.सचिन गुळीग
9545600535

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या 68 व्या महापरिनिर्वाण दिनानिमित्त डॉ. आंबेडकर कॉलेज ऑफ कॉमर्स अँड इकॉनॉमिक्स, वडाळा मुंबई येथील अभिवादन सभेत विचार व्यक्त करताना प्रा. डॉ. बनसोडे सर

पीपल्स एज्युकेशन सोसायटी च्या सिद्धार्थ लॉ कॉलेज मुंबई च्या विद्यार्थी आपल्या महाविद्यालयास सदिच्छा भेट

भीमा कोरेगावचा इतिहास

भारताच्या सामाजिक, राजकीय आणि सांस्कृतिक संघर्षाचे प्रतीक मानला जातो. हा इतिहास १ जानेवारी १८९८ रोजी झालेल्या लढाईशी जोडलेला आहे, जिथे ब्रिटीश ईस्ट इंडिया कंपनीच्या सैन्याने, मुख्यतः महार सैनिकांनी, पेशव्यांच्या २८,००० फौजेला रोखून विजय मिळवला होता. हा विजय केवळ युद्धातील किंवा पराक्रमाचे प्रतीक नव्हे, तर तो जातीय अत्याचार आणि विषमतेविरुद्ध उभ्या ठाकलेल्या संघर्षाचा महत्त्वाचा टप्पा आहे.

ऐतिहासिक पार्श्वभूमी: भीमा कोरेगावच्या लढाईची मुळे पेशवाईच्या राजवटीत आहेत, जिथे दलित, विशेषतः महार समाजाला अस्पृश्यतेच्या कठोर नियमांनी ग्रासले होते. महार समाजाला शासकीय नोकऱ्या, शस्त्रधारणेचा अधिकार आणि माणूस म्हणून सन्मानही नाकारला जात होता. पेशवाईच्या या अत्याचारांमुळे महार समाजाला स्वतःचा सन्मान प्रस्थापित करण्यासाठी संघर्ष करावा लागला.

लढाईचा घटनाक्रम: १ जानेवारी १८९८ रोजी बाजीराव दुसरा पेशव्यांच्या नेतृत्वाखालील विशाल सैन्य पुण्याच्या दिशेने जात असताना, भीमा नदीकाठी कोरेगाव या छोट्याशा गावाजवळ ब्रिटीश सैन्याचा तांडा तळ ठोकून होता. या लढाईत ब्रिटीश सैन्यात ५०० सैनिक होते, त्यातील बहुतांश महार समाजातील होते.

पेशव्यांच्या सैन्याच्या तुलनेत ही संख्या अत्यल्प असली, तरी महार सैनिकांनी अतुलनीय शौर्य दाखवले. त्यांनी आपली प्राणघ्नाने लढाई केली आणि १२ तासांच्या कठोर संघर्षानंतर पेशव्यांना माघार घेण्यास भाग पाडले. हा विजय महार सैनिकांसाठी केवळ युद्धातील विजय नव्हता, तर त्यांच्या सन्मानाचे पुनरुज्जीवन होते.

लढाईचे महत्त्व: सामाजिक: पेशवाईच्या अत्याचारांमुळे महार समाजाला आपले अस्तित्व आणि सन्मान सिद्ध करायचा होता. ही लढाई त्यांच्या मनोबलासाठी मोठा टप्पा ठरली.

राजकीय: या विजयामुळे ब्रिटीशांना महाराष्ट्रात आपले वर्चस्व प्रस्थापित करण्यास मदत झाली.

प्रेरणा: दलित समाजासाठी ही लढाई सामाजिक स्वाभिमान आणि समानतेचे प्रतीक बनली.

स्मारक आणि स्मरण: लढाईच्या स्मरणार्थ भीमा कोरेगाव येथे विजयस्तंभ उभारण्यात आला आहे. हा स्तंभ महार समाजासाठी प्रेरणेचे आणि अभिमानाचे प्रतीक आहे. दरवर्षी १ जानेवारीला हजारो लोक येथे एकत्र येऊन या विजयाचा आणि महार सैनिकांच्या त्यागाचा सन्मान करतात.

सामाजिक आणि सांस्कृतिक परिणाम: भीमा कोरेगावच्या विजयाने महार समाजाच्या स्वाभिमानाला नवी दिशा दिली. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी या लढाईला दलितांच्या सन्मानाचे प्रतीक मानले आणि १९२७ साली स्वतः विजयस्तंभाला अभिवादन केले. त्यांच्या नेतृत्वाखाली हा इतिहास दलित चळवळीचा मुख्य भाग बनला.

आजचा परिप्रेक्ष्य: भीमा कोरेगावचा इतिहास नाही, तर तो आणि सन्मान या लढाईच्या सामाजिक प्रेरणा दिली आहे.

केवळ एक संघर्ष, स्वाभिमाना उगम आहे.

भीमा कोरेगावचा इतिहास हे लढाईचे वर्णन नसून, तो शौर्य, आणि च्या तेजस्वी ज्योतीचा

माहिती संकलन
धिरज गडहारे
सहाय्यक प्राध्यापक
(वाणिज्य विभाग)

2024 निधनवार्ता

- सतीश प्रधान यांचे निधन शिवसेना चे माजी खासदार (85 वर्षे)
- ओसामू सुझुकी यांचे निधन (94 वर्षे) जपानी कंपनी मारुती सुझुकी चे संस्थापक
- 2007 - पद्म भूषण (भारत सरकार द्वारे)
- मनमोहन सिंग - भारताचे पंतप्रधान
- एमटी वासुदेवन नायर - लेखक, चित्रपट निर्माते
- श्याम बेनेगल - चित्रपट निर्माते
- मीना गणेश - मल्याळम अभिनेत्री
- ओम प्रकाश चौटाला - हरियाणा माजी मुख्यमंत्री
- पंडित संजय मराठे - प्रसिद्ध गायक/संगीतकार
- झाकीर हुसेन - तबला वादक
- पुरुषोत्तम उपाध्याय - गुजराती गायक
- जिमी कार्टर, अमेरिकेचे 39 वे अध्यक्ष, 2002 नोबेल विजेते, 100 व्या वर्षी निधन झाले.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा संघर्ष

मुंबईच्या डेव्हलपमेंट डिपार्टमेंटच्या चाळीत दहा फूट लांब व दहा फूट रुंद अशा खोलीत आईबाप, भावंडे यांच्यासह राहून एका पैशाच्या घासलेट तिलावर अभ्यास केला आहे.

इतकेच नव्हे तर, अनेक अडचणींना व संकटांना त्या काळी तोंड देऊन मी जर एवढे करू शकलो, तर कोणताही मनुष्य सतत दिव्योद्योगानेच पराक्रमी व बुद्धिमान होऊ शकतो.

कोणीही मनुष्य उपजत बुद्धिमान अगर पराक्रमी निपजू शकत नाही. मी विद्यार्थी दशेत इंग्लंडमध्ये असताना ज्या अभ्यासक्रमास 8 वर्षे लागतात तो मी 2

वर्षे 3 महिन्यांत यशस्वी तन्हेने पुरा केला आहे. हे करण्यासाठी मला 24 तासांपैकी 21 तास अभ्यास करावा लागलेला आहे. जरी माझी आज चाळीसी उलटून गेली असली तरी मी 24 तासांपैकी सारखा 18 तास अजूनही खुर्चीवर बसून काम करीत असतो.

अलीकडच्या तरुणाला तर अर्धा तास बसला की, चिमट्याच्या चिमट्या तपकीर नाकात कोंबावी लागते, नाही तर सिगारेट्स ओढीत हातपाय ताणून काही काळ पडल्याशिवाय उत्साह येत नाही. मला या वयातसुद्धा यापैकी कशाचीही गरज भासत नाही.

- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर (आत्मचरित्र Pg-33)

गोष्ट पाण्याची - भाग 3

एक कप चहाची गोष्ट:

मित्रांनो, मला तुम्हाला एक प्रश्न विचारायचा आहे. एक कप चहासाठी किती पाणी लागते हो? तुम्ही म्हणाल, हा काय प्रश्न झाला? एक कप चहाला फक्त अर्धा कप पाणी लागते. आले नं गोत्यात. मी जर तुम्हाला सांगितले की एक कप चहाला २० लिटर पाणी लागते तर तुम्ही मला वेड्यातच काढाल. पण जरा विचार केला तर तुम्हाला माझे म्हणणे पटेल.

चहा तयार करायला कोणत्या वस्तू लागतात याची यादी करा वरं. चहा तयार करायला साखर लागते, चहा पत्ती लागते, दूध लागते आणि पाणी पण लागते. शिवाय चहा गरम करायला उष्णता पण लागते. या सर्व गोष्टी पाण्याशिवाय तयार होतात का? त्यांना लागणारे पाणी हे चहा तयार करायला लागणाऱ्या पाण्याचाच एक भाग आहे हे विसरू नका. साखर तयार करायला ऊस लागतो. ऊस तर भरपूर पाणी पितो हो. शिवाय ऊसापासून साखर तयार करण्यासाठी जो कारखाना लागतो तो काय पाण्याशिवाय चालतो का? तिथेही पाणी लागते. असा जर प्रत्येक वस्तूचा विचार केला तर चहा पत्ती तयार करण्यासाठी लागणारे पाणी, दूध तयार करायला लागणारे पाणी, उष्णते साठी लागणारे पाणी यांचाही हिशोब करावा लागणार नं. असे हे सर्व पाणी विचारात घेतले तर एक कप चहा तयार करायला लागणारे पाणी २० लिटर असू शकते ही बाब आपल्या लक्षात येईल.

पाण्याचा वापर दोन प्रकारचा असतो. ते दोन प्रकार म्हणजे प्रत्यक्ष वापर आणि प्रत्यक्ष वापर. एक ग्लास पाणी पिणे हा झाला पाण्याचा प्रत्यक्ष वापर व आपण ज्या वस्तू उपभोगतो त्या तयार करण्यासाठी लागणारे पाणी हा झाला अप्रत्यक्ष वापर. असे आपण वापरत असलेल्या प्रत्येक गोष्टीबद्दलही म्हणू शकतो. एक जीन तयार करायला ७००० लिटर पाणी लागते असा अंदाज केला जातो. या वरून आपण किती पाणी अप्रत्यक्षपणे उपभोगतो हे आपल्या लक्षात येईल.

हा जो अप्रत्यक्ष वापर होतो तिथे पाण्याचा आभास होतो. त्यामुळे अशा पाण्याला आभासी पाणी (Virtual water) या नावाने ओळखले जाते. आभासी पाणी ही संकल्पना सर्व प्रथम श्री. अॅलन नावाच्या शास्त्रज्ञाने वापरली. इंग्रजी भाषेत त्याला

फूट प्रिंट्स ऑफ वॉटर असे नामाभिधान देण्यात आले आहे. यालाच मराठी भाषेत आपण पाण्याच्या पाऊल खुणा म्हणू शकतो. प्रत्येक वस्तूच्या पाऊल खुणा आपल्याला पाण्यापर्यंत घेवून जातात. साखरेच्या गोदामात जे साखरेचे साठे असतात ते साखरेचे साठे नसून पाण्याचे साठे आहेत असे म्हंटले तर अतिशयोक्ती ठरणार नाही. परदेशात जेव्हा वस्तू निर्यात केल्या जातात तेव्हा परदेशात पाणीच निर्यात केले जाते असे म्हणायला काय हरकत आहे? अरब देशात पाऊस पडत नाही. तिथे काहीच पिकत नाही. भारतातून त्या देशांना मोठ्या प्रमाणावर भाजीपाला निर्यात केला जातो. ही खरे पाहिला असता पाण्याचीच निर्यात होय.

प्रत्येक माणसाने किती पाणी वापरावे याबद्दल राष्ट्रीय पातळीवर मानांकन करण्यात आले आहे. शहरी भागात माणसाने दररोज १३५ लिटर तर ग्रामीण भागात ६० लिटर पाणी वापरावे असे हे मानांकन सांगते. शहरी भागात पिण्यासाठी व अन्न शिजवण्यासाठी १५ लिटर, आंघोळ करण्यासाठी २० लिटर, कपडे धुण्यासाठी २० लिटर, भांडी घासण्यासाठी २० लिटर, घरच्या स्वच्छतेसाठी १५ लिटर आणि प्लशच्या संडासासाठी ४५ लिटर असा तो हिशोब आहे. हे ४५ लिटर वजा केले तर शहरी आणि ग्रामीण भागातील पाणी वापरात विशेष फरक आढळत नाही. ग्रामीण भागात पाणी काटकसरने वापरले जाते असेही म्हणता येईल.

एका अभ्यासात असे आढळून आले आहे की देशात जे रेडिमेड कपडे तयार केले जातात त्यापैकी फक्त ६० टक्केच कपडे ग्राहक वापरतात. ग्राहक वापरतात म्हणजे ते कपडे त्यांच्या कपाटात येवून पडतात. त्यापैकी प्रत्यक्ष किती वापरले जातात ते देवच जाणे. देशात पाण्याचे संकट असताना अशा प्रकारे पाण्याचा अपव्यय होणे हे देशाला निश्चितच भूषणावह नाही.

पाणी ही संकल्पना जरी आपल्याला परिचित असली तरी तिच्याशी निगडित असलेल्या अनेक संकल्पना आपल्याला या लेखमालेत समजणार आहेत.

डॉ. दत्ता देशकर
उपाध्यक्ष, PES

डॉ. मनमोहन सिंग: भारत आणि भारतीय अर्थव्यवस्थेतील योगदान

पंतप्रधानपदाचे दशक (2004-2014):

डॉ. सिंग यांनी 2004 ते 2014 या कालावधीत भारताचे पंतप्रधान म्हणून कार्य केले. त्यांच्या काळात भारताचा जीडीपी सातत्याने वाढला, आणि देशाने जागतिक पातळीवर स्वतःचे स्थान प्रस्थापित केले.

महत्वाच्या योजना

1) महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना (MGNREGA): ग्रामीण भारतातील बेरोजगारी कमी करण्यासाठी रोजगार हमी देणारी ऐतिहासिक योजना.

2) भारत-अमेरिका आण्विक करार:

भारताच्या ऊर्जा गरजा भागवण्यासाठी डॉ. सिंग यांनी अमेरिकेसोबत महत्त्वपूर्ण आण्विक करार केला.

3) एफडीआय सुधारणा:

रिटेल, विमान वाहतूक, आणि इतर क्षेत्रांमध्ये थेट विदेशी गुंतवणुकीला (FDI) प्रोत्साहन दिले.

4) आधार प्रकल्प:

UIDAI अंतर्गत आधार कार्ड प्रकल्प राबवून देशातील प्रत्येक नागरिकाला ओळख मिळवून दिली.

भारतीय अर्थव्यवस्थेवरील परिणाम:

डॉ. मनमोहन सिंग यांच्या निर्णयांनी भारताच्या अर्थव्यवस्थेचे रूपांतर एका स्थिर पण मागास अर्थव्यवस्थेतून वेगाने विकसित होणाऱ्या बाजारपेठेत झाले.

प्रमुख परिणाम:

1) जीडीपी वाढ:

1991 नंतर जीडीपी दराने दुपटीने वेग घेतला. 2008 मध्ये जागतिक आर्थिक मंदी असूनही भारताची वाढ स्थिर राहिली.

2) नवीन रोजगार निर्मिती:

आयटी, सेवा, आणि उत्पादन क्षेत्रांमध्ये कोट्यवधी रोजगार निर्माण झाले.

3) जागतिक ओळख:

भारताला जागतिक स्तरावर एक विश्वासार्ह आणि स्थिर अर्थव्यवस्था म्हणून मान्यता मिळाली.

व्यक्तिमत्त्व आणि आदर्श:

डॉ. सिंग यांच्या साधेपणामुळे आणि प्रामाणिक नेतृत्वामुळे त्यांना राजकीय वर्तुळात आदर मिळाला. राजकारणातील वादग्रस्त परिस्थितीतही त्यांनी शांततेने आणि सभ्यतेने समस्या सोडवल्या.

सतत टीकेला तोंड दिले:

पंतप्रधानपदाच्या काळात विविध विवादांना तोंड द्यावे लागले तरीही त्यांनी आपल्या शांत आणि संतुलित वृत्तीने परिस्थिती हाताळली.

समारोप:

डॉ. मनमोहन सिंग यांनी भारताला आर्थिक संकटातून वाचवून देशाच्या आर्थिक विकासाचा पाया घातला. त्यांच्या नेतृत्वाने भारताला जागतिक स्तरावर प्रगत राष्ट्र म्हणून ओळख मिळवून दिली. आजच्या आधुनिक भारताच्या प्रगतीचा मोठा भाग डॉ. सिंग यांच्या दूरदृष्टी आणि परिश्रमांवर आधारित आहे. डॉ. सिंग हे केवळ एक नेता नव्हे तर भारताच्या आर्थिक प्रगतीचे शिल्पकार आहेत. त्यांच्या विचारांमुळे भारताला पुढच्या शतकासाठी एक भक्कम आर्थिक पाया मिळाला आहे.

महत्वाचे संदर्भ:

- डॉ. मनमोहन सिंग यांचे 1991 च्या अर्थसुधारणांवरील भाषण.
- भारत सरकारचे आर्थिक धोरण दस्तऐवज (1991-1996).
- नासकॉम आणि जागतिक आर्थिक मंचाचे अहवाल.
- भारत-अमेरिका आण्विक कराराचे विश्लेषण.

लेखक

प्रा. डॉ. अनिल त्रिंबक घोलप
अर्थशास्त्र विभाग

या महान नेत्याच्या मृत्यूने मृत्यूचीच कीव वाटतीय - आचार्य अत्रे

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर 5 डिसेंबर 1956 च्या रात्री झोपले आणि त्याच झोपेत मध्यरात्री त्यांनी अखेरचा श्वास घेतला. 6 डिसेंबरची सकाळ बाबासाहेबांच्या निधनाची वार्ता घेऊनच उजाडली. शोषित-वंचितांच्या हक्कांसाठी उभं आयुष्य खर्ची घालणाऱ्या बाबासाहेबांच्या निधनानं संपूर्ण देश हळहळला. बाबासाहेबांच्या निधनाच्या वार्ता देशासह जगभर वाऱ्यासारखी पसरली आणि सर्वत्र एकच हंबरडा फुटला. दिल्लीतल्या '26, अलिपूर रोड' या निवासस्थानी बाबासाहेबांचं निधन झालं. तिथून त्यांचं पार्थिव नागपूर मार्गे मुंबईत आणलं गेलं.

बाबासाहेबांचं पार्थिव मुंबईत आल्यानंतर प्रचंड गर्दी जमली. अंत्ययात्रेला 'न भूतो न भविष्यति' संख्येत लोक आले. अनुयायांच्या हुंदक्यांच्या टाहोनां मुंबापुरीचा आसमंत व्यापला गेला.

'26, अलिपूर रोड' ते 'चैत्यभूमी' अशी बाबासाहेबांची अंत्ययात्रा काढण्यात आली. यादरम्यान कोणत्या विशेष घटना घडल्या, कुणी-कुणी अंत्यदर्शनसाठी उपस्थिती लावली आणि अंत्ययात्रा नेमकी कशी होती, याबाबत विस्तृतपणे आपण या लेखातून जाणून घेणार आहोत.

तत्पूर्वी, आपण बाबासाहेबांचं निधन झाल्याचं कळताच, दिल्लीत काय घडामोडी घडल्या आणि पार्थिव मुंबईत नेण्याचं कधी ठरलं, हे जाणून घेऊ.

बाबासाहेबांचं निधन झाल्याचं कळलं आणि... 6 डिसेंबर 1956 च्या सकाळी नेहमीप्रमाणे सविता (माईसाहेब) आंबेडकर बाबासाहेबांना उठवायला गेल्या. सकाळच्या सात-साडेसात वाजले होते.

बाबासाहेबांचा एक पाय उशीवर टेकलेला होता. दोन-तीन वेळा हाक मारून पाहिल्यानंतरही बाबासाहेब उठले नाहीत, म्हणून हाताने हलवून उठवण्याचा प्रयत्न केला आणि बाबासाहेबांचं झोपेतच निधन झाल्याचं त्यांना कळलं.

दुसऱ्या क्षणाला माईसाहेबांनी हंबरडा फोडला आणि त्याच थरथरत्या आवाजात माईसाहेबांनी सुदामाला हाक मारली. सुदामा माईसाहेब आणि बाबासाहेबांच्या मदतीसाठी '26, अलिपूर रोड' निवासस्थानी राहत असत.

सुदामा धावतच बाबासाहेबांच्या खोलीत आले. त्यानंतर माईसाहेबांनी तातडीनं डॉ. मालवणकरांना फोन लावला. हे डॉ. मालवणकर बाबासाहेबांचे स्नेही आणि डॉक्टर होते. त्यांनी कोरामाईन इंजेक्शन देण्याचा सल्ला दिला. मात्र, बाबासाहेबांचा मृत्यू होऊन अनेक तास उलटून गेले होते. त्यामुळे इंजेक्शन देणं शक्य झालं नाही.

त्यानंतर माईसाहेबांनी सुदामा यांना गाडी घेऊन नानकचंद रट्टूना बोलावण्यासाठी पाठवलं. नानकचंद रट्टू हे बाबासाहेबांचे जवळपास 17 वर्षांपासूनचे सहकारी होते. दिल्लीत बाबासाहेबांना हवं-नको ते सर्वकाही नानकचंद रट्टू पाहत. ते आदल्या रात्रीच म्हणजे 5 डिसेंबरला बाबासाहेबांनी सांगितलेली प्र टाईप करून घरी परतले होते.

सुदामा गाडी घेऊन नानकचंद रट्टूना आणण्यासाठी गेले आणि तातडे घेऊन आले. रट्टू आल्यानंतर तेही ओकसाबोक्सी रट्टू लागले. काही वेळानं माईसाहेब आणि नानकचंद रट्टूनी बाबासाहेबांच्या निधनाची वार्ता प्रसारित करण्याचा निर्णय घेतला.

त्यानुसार नानकचंद रट्टूनी प्रेस ट्रस्ट ऑफ इंडिया (PTI), यूएनआय, आकाशवाणी केंद्र आणि सरकारी खात्यांना फोन करून बाबासाहेबांच्या निधनाची वार्ता कळवली.

वणव्यासारखी ही वार्ता सर्वदूर पसरली आणि हजारो अनुयायी '26, अलिपूर रोड' या दिल्लीस्थित निवासस्थानाकडे येऊ लागले.

दिल्ली विमानतळापर्यंत पार्थिव आणताना अंत्ययात्रेचं रूप नानकचंद रट्टूनी सरकारी खात्यांना बाबासाहेबांच्या निधनाची वार्ता कळवली होती. त्यामुळे नेहरूंच्या मंत्रिमंडळातील मंत्री, खासदारही '26, अलिपूर रोड' निवासस्थानी आले. माईसाहेबांनी बाबासाहेबांचं पार्थिव सुदामा आणि नानकचंद रट्टूंच्या मदतीने हॉलमध्ये ठेवला होता.

स्वतः पंडित जवाहरलाल नेहरूही अंत्यदर्शनासाठी आले. माईसाहेब त्यांच्या 'डॉ. आंबेडकरांच्या सहवासात' या आत्मचरित्रात लिहितात की, 'नेहरूंनी माझे सांत्वन केले. साहेबांच्या वयाबद्दल, प्रकृतीबद्दल, आजारपणाबद्दल, कधी व कसे निधन झाले वगैरेची अत्यंत आस्थेने चौकशी केली. मी त्यांना सविस्तर माहिती दिली.'

त्यानंतर केंद्रीय मंत्री बाबू जगजीवनराम अंत्यदर्शनासाठी आले. ते बाबासाहेबांना मानत असत. त्यांनी अंत्यसंस्कार कुठे करणार याबाबत विचारणा केली. त्यावर मुंबईत अंत्यसंस्कार करण्याचे माईसाहेबांनी सांगितल्यावर पार्थिव नेण्यासाठी निम्या किमतीत विमान उपलब्ध करून देण्याची व्यवस्था जगजीवनराम यांनी केली.

6 डिसेंबरला संध्याकाळी 6 वाजेपर्यंत 26, अलिपूर रोड निवासस्थानीच बाबासाहेबांचं पार्थिव अंत्यदर्शनसाठी ठेवण्यात आलं होतं. त्यानंतर एका सजवलेल्या ट्रकवर पार्थिव ठेवून सफदरजंग विमानतळाच्या दिशेनं नेण्यात आलं. बाबासाहेबांच्या पार्थिवाशेजारी माईसाहेब आंबेडकर, भदंत आनंद कौसल्यायन, सोहनलाल शास्त्री, नानकचंद रट्टू इत्यादी लोक पार्थिवाशेजारी होते.

दिल्लीतल्या सफदरजंग विमानतळावरून रात्री 10.30 वाजता विमान सुटणार होतं. संसद भवनापर्यंत पार्थिव ठेवलेल्या ट्रकमार्गे हजारोंच्या संख्येत लोक चालत होते. दिल्लीतल्या निवासस्थानापासून सफदरजंग हा जवळपास अर्धा ते पाऊणतासाचा रस्ता गाठण्यासाठी रात्रीचे दहा वाजले. विमानताच्या आवारातही मोठ्या संख्येत अनुयायी जमा झाले होते. पार्थिव घेऊन विमान दिल्लीतून मुंबईत बाबासाहेबांचं पार्थिव घेऊन विमान दिल्लीहून मुंबईच्या दिशेनं रात्री साडेदहा वाजता निघालं. माईसाहेब, नानकचंद रट्टू, आनंद कौसल्यायन यांच्यासह एकूण दहा-एक जण विमानात होते. हे विमान नागपुरात थांबवण्यात आलं. तिथे बाबासाहेबांना वंदन करण्यात आलं आणि विमान मुंबईच्या दिशेनं उडालं. विमान रात्री 1 वाजून 55 मिनिटांनी (7 डिसेंबर 1956) मुंबईतील सांताक्रूझ विमानतळावर उतरलं. बाबासाहेबांचं पार्थिव मुंबईत आणलं जाणार आहे, हे कळल्यावर राज्यासह देशभरातून लोकांचे थवेच्या थवे मुंबईत आले होते. आपला मायबाप गेल्याची भावना प्रत्येकाच्या चेहऱ्यावर आणि बोलण्यात होती.

सांताक्रूझ विमानतळावरून रात्री 2.25 वाजता

रुग्णावाहिकेत पार्थिव ठेवून, रुग्णावाहिका राजगृहाच्या दिशेनं निघाली. सांताक्रूझ ते दादर या रस्त्यादरम्यान मध्यरात्रीच्या वेळीही रस्त्याच्या दुतर्फा लोक फुलं घेऊन उभी होती आणि रुग्णावाहिका जवळ येताच तिच्यावर फुलं टाकून ढसाढसा रडत होती, असं चांगदेव खैरमोडे बाबासाहेबांवरिल चरित्रात सांगतात. रात्रीचा वेळ असूनही राजगृहावर रुग्णावाहिका पोहोचाला दोन तासांचा अवधी गेला. पहाटे 4.35 वाजता राजगृहावर बाबासाहेबांचं पार्थिव घेऊन रुग्णावाहिका राजगृहावर पोहोचली, तेव्हा राजगृहाला लोकांनी वेढा घातला होता. हजारोंच्या संख्येत लोक जमा झाले होते. मृतदेह कुठे ठेवावा, यावर चर्चा सुरू झाली, तेव्हा भाऊराव गायकवाड आणि शंकरानंद शास्त्रींनी सांगितलं की, राजगृहाच्या पोर्चमध्येच पार्थिव ठेवावं, जेणेकरून लोकांना नीट दर्शन घेता येईल. मग आधी राजगृहात पार्थिव नेण्यात आलं आणि नंतर बाहेर पोर्चमध्ये ठेवण्यात आलं. माईसाहेब तिथं आल्या, तेव्हा त्या रडत होत्या. चांगदेव खैरमोडे लिहितात की, 'माईसाहेबांना रडताना पाहून लोक तुच्छतेने टोचून बोलत होते. ते मी स्वतः ऐकले.' दोन रांगा पुरुषांसाठी आणि दोन रांगा स्त्रियांसाठी करून, दर्शन घेण्यास सांगितलं गेलं. नपू रोडवरील रांगा राजगृहापासून दक्षिणेला फाळके रोडपर्यंत, तर शिवाघाट रोडच्या रांगा किंग जॉर्ज (आताचं राजा खिवाजी) स्कूलच्या बाजूने सरकत होत्या. अर्धा मिनिट उभं राहून अनुयायांना पुढे सरकवावं लागत होतं.

सकाळी साडेआठच्या सुमारास मुंबईचे तत्कालीन महापौर मिरजकर आणि कम्युनिस्ट नेते डॉ. रा. बा. मोरे हे हार घेऊन अंत्यदर्शनासाठी आले. 'बाबासाहेब, दलितांचे राज्या स्थापण्याच्या आधीच निघून गेलात,' असं तेव्हा मिरजकर म्हणाल्याची नोंद खैरमोडे करून ठेवतात.

त्यानंतर 7 डिसेंबरलाच दुपारी एक वाजता बाबासाहेबांचं पार्थिव सजवलेल्या ट्रकवर उंच आसनावर ठेवण्यात आलं. दिल्लीहून ज्या सुटात बाबासाहेबांना आणण्यात आलं होतं, तेच सुट अंत्ययात्रेदरम्यानही होतं. सव्वा एक वाजता राजगृहातून पार्थिव हलवण्यात आलं आणि अंत्ययात्रेला सुरुवात झाली.

मुंबई थांबली होती... बाबासाहेबांच्या निधनामुळे मुंबईतील जवळपास दोन लाख कामगारांनी जवळपास बंदच पाळला होता. 25 कापड गिरण्या पूर्णपणे बंद, तर 5 गिरण्या अंशतः चालू होत्या. परळ, माटुंग्यातील रेल्वे वर्कशॉप संपूर्णतः बंद ठेवण्यात आले होते.

बाबासाहेबांच्या अंत्यदर्शनासाठी बॉम्बे पोर्ट ट्रस्ट (बीपीटी) च्या गोदीतील सुमारे 25 हजार कामगार आले होते.

भारत सरकारनं 10 खास अधिकारी अंत्यदर्शनसाठी पाठवले होते, तसंच सांत्वनासाठी पाठवले होते. मुख्यमंत्री यशवंतराव चव्हाण आणि हंगामी राज्यपाल छगला यांनीही शोकप्रदर्शन करणारे संदेश पाठवले होते.

मुंबई हायकोर्टातील हंगामी प्रमुख न्यायमूर्ती एन. एच. सी. कोयाजी आणि औद्योगिक न्यायालयात प्रेसिडेंट एम. आर. मेहेर आंबेडकरांना श्रद्धांजली अर्पण केली.

चौपाटीवर जनसागर बाबासाहेबांच्या अंत्ययात्रा राजगृहावरून खोदादाद सर्कल, परळ ट्राम नाका, एल्फिन्स्टन ब्रिज, गोखले रोड, रानडे रोड अशा मार्गाने शिवाजी पार्कजवळील चौपाटीवर पोहोचली. लाखांच्या संख्येत लोक अंत्ययात्रेत सहभागी झाले होते. मुंबईनं एवढी मोठी

अंत्ययात्रा क्वचित पाहिली होती. मिरवणुकीदरम्यान अंत्ययात्रा सयानी रोड आणि गोखले रोडच्या नाक्यावर आली, तेव्हा मागासवर्ग खात्याचे मंत्री ग. दे. तपासे, बांधकाम मंत्री नाईक-निंबाळकर, उपमंत्री भा. दा. देशमुख, मुंबई सरकारचे मुख्य चिटणीस एम. डी. भन्साळी हेही सहभागी झाले. तसंच, मंधू दंडवते, हॅरीस, आर. डी. भंडारे. बा. चं. कांबळे इत्यादी मंडळीही अंत्ययात्रेत सहभागी झाली.

चौपाटीवर व्यासपीठ बनवण्यात आलं होतं. तिथं बाबासाहेबांचं पार्थिव ठेवण्यात आलं. पार्थिवाच्या बाजूला माईसाहेब आंबेडकर, पुत्र यशवंतराव आंबेडकर आणि पुतणे मुकुंदराव उभे होते.

जळत्या मेणबत्या घेऊन इथेच बुद्ध भिक्षुंनी भिक्षू आनंद कौसल्यायन यांच्या मार्गदर्शनाखाली धार्मिक विधी पूर्ण केला. हे दृश्य पाहून अंत्यविधीसाठी जमलेल्या जनसागरातून एकच हंबरडा फुटला.

यानंतर आनंद कौसल्यायन यांनी भाऊराव गायकवाडांना भाषण करण्यास सांगितलं. गायकवाडांनी बाबासाहेब मुंबईत 16 डिसेंबरला बौद्ध धर्माची दीक्षा देण्यास येणार होते, या पुनरुच्चार केला. त्यानंतर लाखो अनुयायांनी पार्थिवासमोरच बौद्ध धर्माची दीक्षा घेतली.

यानंतर कौसल्यायन यांनी आचार्य प्रल्हाद केशव अत्रेना भाषण करण्यास सांगितलं.

'असा युगपुरुष शतकाशतकांत तरी होणार नाही' आचार्य अत्रे आपल्या भाषणात म्हणाले, "मराठी पत्रकार आणि लेखकांच्या वतीने भारतातील एका महान विभूतीला श्रद्धांजली अर्पण करण्यासाठी मी उभा आहे. या महान नेत्याच्या मृत्यूने मृत्यूचीच कीव वाटू लागली आहे. मराणानेच आज आपले हसू करून घेतले आहे. मृत्यूला काय दुसरी माणसे दिसली नाहीत? मग त्याने इतिहास निर्माण करणाऱ्या या नरपुंगवावर, एका महान जीवनाच्या या ग्रंथावर, इतिहासाच्या एका पर्वावरच का झडप घातली?"

"महापुरुषांचे जीवन पाहू नये असे म्हणतात. पण त्यांचे मरण पाहण्याचे भाग्य आपल्याला लाभले. आकाशातील देवांनाही हेवा वाटावा, असे भाग्य त्यांना लाभले. भारताला महापुरुषांची वाम कधी पडली नाही. परंतु असा युगपुरुष शतकाशतकांत तरी होणार नाही.

"इंद्रावाताला मागे सारणारा, महासागराच्या लाटांसारखा त्यांचा अवयळ स्वभाव होता. जन्मभर त्यांनी बंड केले. आंबेडकर म्हणजे बंड. असा बंडखोर, शूरवीर, बहादूर पुरुष आज मृत्यूच्या चिरनिद्रेच्या मांडीवर कायमचा विसावा घेत आहे. त्यांचे वर्णन करण्यास शब्द नाहीत."

पु. ल. देशपांडेंनी केलं अंत्यसंस्काराचं धावतं वर्णन

चंदनाच्या चितेवर डॉ. बाबासाहेबांचं शव ठेवण्यात आलं. त्यानंतर शवाला सशस्त्र पोलीस दलाने त्रिस बंदुकीने बार काढून मानवंदना दिली. बिगुलाच्या गंभीर स्वरात त्यांच्या देहाला यशवंतरावांच्या हस्ते संध्याकाळी 7 वाजून 15 मिनिटांनी अग्नी दिला.

अखिल भारतीय नभोवाणीने या अंत्यसंस्काराचे धावते वर्णन ध्वनिक्षेपित केले. हे धावते वर्णन ज्येष्ठ साहित्यिक पु. ल. देशपांडे यांनी केले होते. पु. ल. देशपांडे त्यावेळी आकाशवाणीत नोकरीला होते.

बाबासाहेबांच्या शवाला अग्नी देताच संपूर्ण परिसरत ओकसाबोक्सी रट्टू लागला. चितेवर कापूर आणि तूप घालण्यात आलं होतं. त्यामुळे ज्वाला उफाळल्या आणि बाबासाहेबांचा पार्थिव देह कायमचा अनंतात विलीन झाला.

मूळ लेखक : आचार्य अत्रे
- माहिती संकलन : रतन शिंदे (MA-1)

मेडिटेशन आणि विचार.....

आजकाल जो उठतो, तो मेडिटेशन करण्याचा सल्ला देतो. मन शांत राहावं, म्हणून आपण तसा प्रयत्न करून पाहतोही, पण ते कुठे एका जागी थांबते? डोळे बंद करून ध्यानधारणेचा प्रयत्न केला असता, असंख्य विषय मनात थैमान घालत असतात. अशाने मन शांत होण्याऐवजी जास्तच अशांत होतं.

मेडिटेशन करणाऱ्या प्रत्येकाला हा प्राथमिक अनुभव येतोच. कारण, मेडिटेशन ही काही एका दिवसात शिकण्याची गोष्ट नाही. त्यासाठी प्रयत्नपूर्वक सराव करावा लागतो. तो कसा करायचा, ते जाणून घेऊया.

मन शांत करणे, ही सर्वात अवघड गोष्ट आहे. अशातच, आजच्या मल्टी टास्किंग युगात आपलं मन इतक्या कामात, गोष्टींत अडकलेले असते, की तिथून सोडवून ते ध्यानमग्न करणे, म्हणजे शिवधनुष्यच! मात्र, सरावाने आणि सकारात्मकतेने कोणतीही गोष्ट साध्य करता येते. प्रयत्ने कण रगडीता....

सकाळची वेळ निवडा...

वरील गोष्टी आत्मसात झाल्या, की ध्यानधारणेच्या सरावाला सुरुवात करता येईल. त्यासाठी सकाळची वेळ निवडा. उठल्यावर, मोबाईल न पाहता शांत चिंतने, डोळे मिटून स्वतःचे अवलोकन करा. सकाळी डोक्यात विचारांचे ट्रॅफिक नसते. त्यामुळे मन एकाग्र होण्याच्या दृष्टीने मार्ग मोकळा असतो. तरीदेखील विचार येत असतील, तर येऊ द्या. काहीवेळांने तेही निघून जातील. हळू हळू एखाद्या नदीच्या शांत डोहाप्रमाणे मनातील तरंग थांबतील आणि मन ध्यानधारणेसाठी तयार होईल.

ध्यानधारणेच्या वेळी संगीत लावू नका...

मुळातच सगळ्या गोष्टीतून मन अलिप्त करण्यासाठी ध्यान धारणा केली जाते. कोणत्याही प्रकारचे संगीत ऐकत ध्यानधारणा केली असता, मन गाणे ऐकण्यात रमेल आणि गाण्याशी संबंधित विचार मनात डोक्यातून लागतील. अशा वेळी कोणतेही संगीत न ऐकता आपल्याला श्वासाचे संगीत ऐकायचे आहे, हे लक्षात ठेवा.

- आरती कांबळे (SYBA)

देवा तूच वाली

जिवाचा आटापिटा करणू

शिक्षण घेती मुलं मूली।

भविष्याच्या सुखासाठी

चालूच ठेवती हलचाली ॥१॥

खाण्यापिण्यात ध्यान कमी

जाहिरातिवरच लक्ष त्यांचे।

मोचक्याच जागा, अर्जन्च जास्त

कसे व्हावे देवा त्यांचे ॥२॥

शिक्षण म्हणजे तिसरा डोळा

शिकवताना मातापिता त्रस्त होती।

काही झाले तरी करणेच आहे

याशिवाय नाही गति ॥३॥

संविधानामधली लोकशाही

आशा दर्शविते भली मोठी।

गरिब अखेर भरडल्याच जातो

सान्या सोयी नेत्यांसाठी ॥४॥

संविधान कर्ता तरी काय करणार

गरिबांसाठीच लिहिले त्यांनी।

लोकशाही मात्र भ्रष्ट केली

त्या लबाड थापाड्या नेत्यांनी ॥५॥

तत्व नाही निती नाही

सत्तेसाठीच नेतेगिरी।

निवडणूकीत अश्वासने देतदेत

जनतेची करती फसवेगिरी ॥६॥

देवा गरिबाचा आता तूच वाली

दोन्ही हात जोडतो तूला।

आयुष्य संपता संपता तरी

मुलांचे सूख पाहू दे मला

मूलांचं सूख पाहू दे मला ॥७॥

- डॉ. अच्युतराव अ. पांडे

डिसेंबर विशेष

- ६ डिसेंबर १९५६: भारतीय राज्यघटनेचे शिल्पकार डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे महापरिनिर्वाण.
- ८ डिसेंबर १९८५: सार्क परिषदेची स्थापना
- ९ डिसेंबर १९४६: दिल्लीमध्ये घटना परिषदेची पहिली बैठक.
- ११ डिसेंबर १९४६: युनिसेफ (UNICEF) ची स्थापना.
- २२ डिसेंबर १८८७: थोर भारतीय गणिते श्रीनिवास रामानुजम यांचा जन्म.
- २७ डिसेंबर १९४५: २८ देशांनी एकत्रित जागतिक बँक (World Bank) आणि आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधी (International Monetary Fund) स्थापन केले.
- १ डिसेंबर १९८८: जागतिक एड्स दिन.
- २ डिसेंबर १९८४: राष्ट्रीय प्रदूषण नियंत्रण दिवस.
- १० डिसेंबर १९४८: मानवी हक्क दिन.
- १९ डिसेंबर १९६१: गोवा मुक्ती दिन.
- ३० डिसेंबर १९०६: मुस्लिम लिंगची स्थापना.

- मसू गायकवाड (SYBA)

सत्याचा विजय

सत्याने वागणाऱ्यासोबत नेहमी वाईट का होते? त्यांना त्रास का होतो? वेळ काढून शेवटपर्यंत नक्की वाचा, नक्कीच काहीतरी बोध मिळेल खूपदा आपणास हा प्रश्न पडतो की, मी कधी कुणाचे वाईट केले नाही, कोणाशी चुकीचे वागत नाही, तरीही नेहमी माझ्यासोबत वाईट का घडते? आणि हा प्रश्न पडणं स्वाभाविक आहे. आता एक लक्षात घ्यावं ह्या जगात देवांनाही त्रास झाला उदा. श्रीराम, कृष्ण मग आपण तर कोण आहोत? त्यांच्यातुलनेत आपला त्रास शुल्क आहे.

दुसरी मुख्य महत्त्वाची बाब, आपल्याला होत असणारा त्रास, वेदना ह्यातून आपल्याला मजबूत बनण्याची संधी ईश्वर देत असतो, कारण आपल्याला एकदम उंच शिखरावर ईश्वराला नाहायच असत.

भारताचा यशस्वी कर्णधार MS Dhoni सर्वाना ज्ञात आहे, सुरवातीला खूप संघर्ष करावा लागला, उशिरा पोहचल्यामुळे मॅच खेळता आली नाही, नोकरी सोडावी लागली. तो खूप Depressed झाला कारण नियतीला त्याला एकदम Best बनवायचं होत आणि नंतरचा इतिहास माहीतच आहे तिन्हीही ICC trophy जिंकवणारा एकमेक कर्णधारपैकी एक आहे.

कोणी आपल्यासोबत कशेही वागो आपण सर्वांशी माणूस म्हणून नीट वागवे, कोणी आपल्याशी नीट नाही वागल, चेष्टा केली किंवा तुच्छ समजून दुर्लक्षित केले तरीही आपण आपला चांगुलपणा सोडता कामा नये, जर आपणही तसेच वागल तर फरक काय राहणार? संत एकनाथ म्हणतात नांगी मारणं हा विंचू धर्म आहे, त्याला वाचवणं हा आपला धर्म कधी सोडू नये, त्यामुळे इतरांकडून होणारा त्रास, चेष्टा ह्याला बाजूला ठेवून योग्य धर्म करणे उत्तमच. कर्म कोणालाच सोडत नाहीत म्हणून अतीचिंता नकोच..

- संकलन : श्वेता साबळे (MA- इतिहास)

बोध कथा : देण्याचे महत्त्व

तो वाळवंटात चुकला होता. त्याच्या जवळच पाणी संपलं.. त्यालाही दोन दिवस झाले होते. आता पाणी नाही मिळालं तर आपलं मरण निश्चित आहे हे त्याला दिसत होतं, जाणवत होतं. हाताश होऊन तो सभो वताली दूर दूर पर्यंत जेवढी नजर जाईल तिथपर्यंत डोळे ताणून ताणून पहात होता. त्याची नजर अर्थातच पाणी शोधत होती.

तेवढ्यात त्याला काही अंतरावर एक झोपडं दिसलं. तो थकला.. हा भास तर नाही? नाहीतर भृगजळ असेल.

पण काही असो, तिकडे जाऊया, काही असेल तर मिळेल असा विचार करत पाय ओढत स्वतःच थकलेलं शरीर घेऊन तो निघाला. काही वेळातच त्याच्या लक्षात आले की तो भास नव्हता, झोपडी खरोखरच होती. पण ती रिकामी होती, कोणीच नव्हतं तिथे आणि ती तशी बऱ्याच दिवसांपासून, कदाचित वर्षांपासून असावी असं वाटत होतं.

पाणी मिळेल या आशेने तो आत शिरला. आणि समोरच हृष्य पाहून तो थककलाच. माणूस मागतो एक डोळा आणि देव देतो दोन अशी त्याची स्थिती झाली.

तिथे एक हातपंप होता आणि त्याचा पाईप जमिनीत शिरला होता. त्याच्या लक्षात आलं जमिनीखाली पाणी आहे. हा पाईप तिथेच गेलाय. त्याच्या अंगात एकदम उत्साह संचारला. पुढे सरकत त्याने हातपंप जोराजोरात वरखाली करायला सुरुवात केली. पण काहीच झालं नाही. पाणी आलं नाही. नुसतात पंपाचा आवाज येत राहिला. अखेर हाताश होऊन तो मटकन खाली बसला. आता आपलं मरण त्याला जास्त प्रकर्षाने जाणवले.

तेवढ्यात त्याचं लक्ष कोपऱ्यात ठेवलेल्या बाटलीकडे गेलं. परत एक अत्यानंदाची लहर उठली. बाटली पाण्याने भरलेली होती आणि वाफ होऊन जाऊ नये म्हणून व्यवस्थित सिल केलेली होती. चटकन त्याने पाणी पिण्यासाठी बाटली उघडली तेवढ्यात बाटलीवर लावलेल्या एका कागदाकडे त्याचे लक्ष गेले.

त्यावर लिहिले होते "हे पाणी पंपात ओता.. पंप सुरू करण्यासाठी वापरा आणि तुमचं काम झाल्यावर ही बाटली परत भरून ठेवा.."

तो चक्रावलाच. त्याच्या मनात द्वंद्व सुरू झालं. काय करावं?

या सुचनेकडे दुर्लक्ष करून सरळ पाणी पिऊन मोकळं व्हावं? की सुचनेप्रमाणे करावं? असावे किंवा नसावे?

समजा, सूचनेप्रमाणे पंपात पाणी ओतलं आणि पंप खराब असेल तर?, पंपाचा पाईप तुटला असेल तर?, खालचं पाणी आटून गेलं असेल तर? पाणी वायाच जाईल... सगळा खेळ खल्लास...ii पण सुचना बरोबर असेल तर?... तर भरपूर पाणी... पाणी पंपात ओतण्याचा धोका पत्करावा की नाही यावर त्याच मत ठरेना.

शेवटी मनाचा निर्धार करत थरथरत्या हातांनी त्याने ते पाणी पंपात ओतले. डोळे मिटून देवाचा धावा केला आणि पंप वरखाली करायला सुरुवात केली. हळूहळू पाण्याचा आवाज सुरू झाला आणि काही क्षणातच पाणी यायला सुरुवात झाली. भरपूर पाणी आलं.. त्याला काय करू नो काय नको असं झालं. दसादसा पाणी प्यायला आणि त्याने स्वतः जवळच्या बाटल्या काठोकाठ भरल्या.

तो खूप खूश झाला होता. शांत आणि पाण्याने तृप्त झाल्यावर त्याचे लक्ष दुसऱ्या कागदाकडे गेले. तो त्या परिसराचा नकाशा होता. त्यावरून लक्षात आलं की तो मानवी वस्तीपासून खूप दूर होता. पण आता निदान त्याला त्याच्या पुढच्या प्रवासाची दिशा तरी समजली होती. त्याने निघायची तयारी केली. सुचनेप्रमाणे ती बाटली भरून सिलबंद करून ठेवली.

आणि त्या बाटलीवरच्या कागदावर एक ओळ स्वतः लिहीली. "विश्वास ठेवून हे पाणी पंपात ओता.. पाणी येतंच" आणि तो पुढे निघाला.

बोध

ही गोष्ट आहे देण्याचं महत्त्व सांगणारी आहे. काही मिळवण्यासाठी काही द्यावं लागतं हे अधोरेखित करणारी. काही दिल्यानंतर मिळतं ते भरपूर असतं, आनंदादायी असतं. त्याही पेक्षा जास्त प्रकर्षाने ही गोष्ट विश्वासाबद्दल सांगते. विश्वासाने केलेले दान खूप आनंद देते. खात्री नसतानाही त्याने विश्वास दाखवला, या गोष्टीतले पाणी म्हणजे आयुष्यात घडणाऱ्या चांगल्या गोष्टी त्यांच्याकरता वेळ द्या आणि त्याच्या बदल्यात कितीतरी जास्त पटीने आनंदाची झोळी भरून घ्या.

- स्नेहल कांबळे (SYBA)

नौकरी अपडेट

- 1) आयुध निर्माणी कारखाना (पुणे) मध्ये विविध पदांच्या एकूण 149 जागा
- 2) सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया यांच्या आस्थापनेवरील विविध पदांच्या 62 जागा
- 3) राष्ट्रीय जलविद्युत ऊर्जा निगम (NHPC) मध्ये विविध पदांच्या 118 जागा
- 4) स्टेट बँक ऑफ इंडियात प्रोबेशनरी ऑफिसर पदांच्या एकूण 600 जागा
- 5) पुणे लेखा व कोषागारे संचालनालयात विविध पदांच्या एकूण 75 जागा
- 6) बँक ऑफ बडोदाच्या आस्थापनेवर विविध पदांच्या एकूण 1267 जागा
- 7) नागपूर महानगरपालिकेच्या आस्थापनेवरील विविध पदांच्या 245 जागा
- 8) इंडिया पोस्ट पेमेंट्स बँकेच्या आस्थापनेवरील विविध पदांच्या 68 जागा
- 9) भारतीय स्टेट बँकेच्या आस्थापनेवर लिपीक पदांच्या एकूण 13735 जागा
- 10) भारतीय रेल्वे (RRB) यांच्या आस्थापनेवर गट-ड पदांच्या 32000 जागा

(स्पर्धा परीक्षेच्या अधिक माहितीसाठी प्रा. सचिन गुळीग 9545600535 यांच्याशी संपर्क करा)